

Актуальні
питання
слов'янського
мовознавства

Випуск XIX

Одеса-2024

Міністерство освіти і науки України

Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Кафедра слов'янського мовознавства

*Актуальні питання
слов'янського мовознавства*

Випуск XIX

Одеса
2024

ББК 81.41я43
УДК 808.1 (082)

У збірнику вміщені статті зі широкого кола лінгвістичних та методичних проблем славістики: з питань історії та теорії слов'янських мов, методики викладання дисциплін славістичного та лінгвістичного циклу.

Для викладачів вищих та середніх навчальних закладів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасного слов'янознавства.

Відповідальний редактор –

О.О. Ілясов

Редакційна колегія збірника:

доктор філологічних наук, професор *В.Б. Мусій*
кандидат філологічних наук, доцент *О.М. Новак*
кандидат філологічних наук, доцент *М.А. Сокаль*
кандидат філологічних наук, доцент *О.О. Кон*
кандидат педагогічних наук, доцент *А.О. Буднік*
кандидат філологічних наук, доцент *Н.І. Кердівар*
кандидат філологічних наук, викладач *В.В. Дашкова*
викладач *Н.К. Турбарова*
викладач *О.О. Ілясов*

Рецензенти:

Н.Г. Ареф'єва – доктор філологічних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Ю.А. Шпаляренко – кандидат педагогічних наук, старший викладач, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Друкується за ухвалою Вченої ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», протокол № 7 від 26 грудня 2024 року

© Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 2024

© Кафедра слов'янського мовознавства, 2024

© О.О. Ілясов, упорядник, 2024

<i>Топал Д.Ю. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)</i>	
Про засвоєння навички правильного письма здобувачами початкової освіти.....	91
<i>Мирзахмедова К.М. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)</i>	
Організація роботи над елементами лексики у початковій школі.....	95
<i>Атаман М.С., Кон О.О.</i>	
Особливості збагачення мовлення учнів початкових класів фразеологічними одиницями на основі міжпредметних зв'язків.....	98
<i>Гур'янова Д.С., Кон О.О.</i>	
Етимологічна робота на уроках української мови у початкових класах.....	106
<i>Салій Ю. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)</i>	
Особливості монологічного мовлення та завдання для його розвитку у здобувачів початкової освіти.....	113
<i>Саєнко О.Р., Кон О.О.</i>	
Формування мовленнєвої компетенції учнів початкових класів засобами лінгвістичної казки.....	119
<i>Закаляпіна С.С., Кон О.О.</i>	
Активізація словникового запасу молодших школярів під час роботи з текстами художніх творів.....	127
<i>Кон О.О.</i>	
Практичні аспекти вивчення латинської мови у закладах вищої освіти.....	135
<i>Сокаль М.А., Ілясов О.О.</i>	
Зайомство майбутніх перекладачів з невербальною складовою етикету.....	142
<i>Ілясов А.А., Кон О.О.</i>	
Ігри з лінгвістичним компонентом як засіб розвитку мовленнєвої компетенції здобувачів вищої освіти на практичних заняттях з риторики.....	149
<i>Дашкова В.В.</i>	
Зоосемічні фразеологічні одиниці як аспект вивчення лексики української мови іноземними студентами.....	157
НАШІ АВТОРИ.....	166

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КАЗКИ

Статтю присвячено особливостям формування мовленнєвої компетенції молодших школярів, описано лінгвістичну казку як різновид кправ, що не лише сприяє засвоєнню мовного матеріалу, але й допомагає розвивати уяву й інтерес до навчання.

Ключові слова: початкове навчання, методика викладання української мови, лінгвістична казка.

Основна мета вчителя-словесника – сприяти становленню національно свідомої мовної особистості. Сучасні реалії вимагають підвищення ефективності навчального процесу на уроках рідної мови, активізації діяльності учнів, тому одним із дієвих способів досягнення цієї мети є впровадження різноманітних форм і методів роботи. Одноманітність на уроках нерідко породжує у дітей пасивність, байдужість і втрату інтересу до навчання. Натомість позитивні емоції сприяють активізації пізнавальних процесів в учнів початкової школи, глибшому розумінню мовної системи, засвоєнню правил та формуванню мовленнєвих навичок. Особливо ефективним у цьому сенсі є використання лінгвістичних казок. Практичний досвід свідчить, що традиційні методи навчання часто акцентують на абстрактному викладі мовного матеріалу, механічному запам'ятовуванні, що не забезпечує належного рівня комунікативних умінь. Емоційний аспект навчання, який міг би зробити процес цікавим і захоплюючим, залишається недооціненим. Багато мовних понять сприймаються учнями як "мертві" через недостатню увагу до слова, особливо якщо це граматичний термін. Проте навіть складний матеріал засвоюється-

ся легше, якщо виклад супроводжується ігровими моментами, які викликають інтерес до навчання. Використання опорних схем, таблиць, цікавих історій або казок сприяє розвитку у дітей спостережливості, фантазії та зорової пам'яті. Поєднання наукового підходу з емоційним поданням матеріалу дозволяє "оживити" навіть абстрактні правила. Зокрема, використання лінгвістичних казок допомагає донести складні мовні поняття через образи героїв і захоплюючі ситуації.

Аналіз методичної літератури свідчить про те, що проблема використання казок у навчанні досліджувалася як вітчизняними, так і зарубіжними лінгводидактами. У сучасних джерелах є рекомендації щодо застосування лінгвістичних казок у школі. Проте методика навчання створення таких казок, як засобу розвитку мовленнєвої компетенції, ще недостатньо розроблена. Найчастіше казки використовуються для оповідей, інсценувань чи ігор, спрямованих на розвиток мовлення, хоча вони мають і значний потенціал для творчого розвитку. Казки можуть сприяти не лише творчій діяльності, а й засвоєнню мовних правил через індивідуальну або групову роботу.

Таким чином, лінгвістична казка є одним із найбільш цікавих підходів до викладання української мови. Це визначає **актуальність** теми дослідження.

Мовлення вчителя є інструментом передачі знань і сприяє їх ефективному засвоєнню. Удосконалене мовлення допомагає учням легше опановувати новий матеріал. Щоб зробити навчальний процес динамічним і цікавим, учителі використовують спеціальні риторичні прийоми, які забезпечують доступність і привабливість навчального матеріалу.

Такі прийоми орієнтовані на комунікативну мету вчителя, зважаючи на вік учнів, особливості їх сприйняття та творчий підхід самого педагога. Вони не тільки роблять уроки яскравішими, а й забезпечують до-

тримання основних принципів риторики: гармонії, орієнтації на аудиторію, емоційності та задоволення від спілкування; прийоми популяризації включають використання словесної образності, таких як метафори, тропи й риторичні фігури. Наприклад, лінгвістичні мініатюри — це короткі тексти, що надають образного пояснення мовних явищ, перетворюючи абстрактні поняття на "живих персонажів". Вони можуть бути як прозовими, так і поетичними, але їх образність і доступність сприяють запам'ятовуванню.

Тексти-мініатюри, як і більш об'ємні тексти, класифікують за способом подання інформації. Серед них:

- Розповідь: передає динамічні події або дії у часовій послідовності. До цього типу належать казки, репортажі, анотації.

- Опис: розкриває ознаки предметів чи явищ у різній послідовності, залежно від мети тексту. Можливі форми описів: наукові, художні, ділові. До них належать нариси, етюди, лінгвістичні казки.

- Роздум: аналізує причини, наслідки, аргументи й висновки. Такий текст заохочує учнів до мислення.

- Повідомлення: інформує про факти чи події, акцентуючи на чіткій структурі.

Таким чином, лінгвістичні казки, як один із видів текстів-мініатюр, виступають засобом, що поєднує пізнавальний та творчий компоненти, роблячи навчальний процес живим і захоплюючим.

Розуміння причин явищ, встановлення зв'язків між фактами та пояснення суті подій — це ключові характеристики текстів, які належать до жанру роздуму. Різноманітні прийоми популяризації допомагають зробити мову зрозумілою, насиченою та цікавою для аудиторії.

Лінгвістичні казки — це особливий жанр, який поєднує елементи науки і художньої творчості. Вони демонструють терміни у формі персонажів, які живуть у казковій країні, взаємодіють, сперечаються та

вирішують конфлікти. Така форма дозволяє ефективно навчати, роблячи складний матеріал легким для розуміння.

Застосування художніх прийомів і жанрових особливостей, таких як казки чи уособлення, дозволяє зробити навчальний процес не лише зрозумілим, а й захоплюючим. Це сприяє кращому засвоєнню знань і зацікавленню аудиторії.

Розвиток мовленнєвих навичок учнів є одним із ключових завдань сучасної методики викладання. Ефективним інструментом для цього є робота з текстами певних жанрів, зокрема казками. Казка – це значущий жанр народної творчості, який належить до епічних, зазвичай прозових творів. Вона вирізняється вигаданим характером, охоплюючи чарівні, пригодницькі або побутові сюжети. На відміну від інших епічних жанрів, таких як легенди чи перекази, казка не залежить від міфологічних або історичних реалій. Їй властива певна структура із традиційними елементами (зачин, кінцівка тощо), чітке розділення персонажів на позитивних і негативних, а також відсутність докладних описів природи чи побуту. Сюжет зазвичай багатий на події, насичений драматичними моментами, зосереджений навколо героя, який зрештою досягає щасливого фіналу.

Основні риси лінгвістичної казки:

1. Вона розкриває мовні закономірності.
2. Включає елементи казковості, таких як магічні перетворення та умовні персонажі.
3. Виникла пізніше за фольклорну казку, однак запозичує її елементи.
4. Має характерну структуру: вступна частина, зачин, основна дія та кінцівка.

Відмінності лінгвістичної казки від фольклорної

1. Лінгвістична казка базується на мовних поняттях, а її героями стають букви чи слова.
2. Вона має навчальний характер і забороняє фактичні помилки.

3. Дія відбувається у "мовному царстві", де персонажі володіють особливими рисами.

4. У таких казках важливо дотримуватись правил мови, оскільки їхня мета – навчати.

Таким чином, лінгвістична казка є унікальним жанром, що поєднує у собі елементи художньої творчості та навчання, роблячи процес засвоєння мови цікавим і доступним.

Лінгвістична казка може бути представлена як монологічним, так і діалогічним текстом. У своїй структурі вона поєднує елементи розповіді, опису чи навіть аргументації.

Цей жанр виконує три ключові функції:

1. Навчання – пояснення нового матеріалу.
2. Контроль знань – перевірка розуміння певної теми.
3. Мотивація – зацікавлення учнів, розвиток їхнього інтересу до предмета.

Характер текстів лінгвістичної казки

Згідно з класифікаціями текстів [5, с.103], тексти поділяють на:

- Первинні – оригінальні твори.
- Вторинні – створені на основі первинних (наприклад, конспекти чи перекази).
- Первинно-вторинні – поєднують елементи первинних і вторинних текстів (наприклад, огляди літератури або шкільні твори).

Лінгвістична казка належить до первинно-вторинних текстів. Вона може бути створена на основі іншої казки або бути абсолютно оригінальною. Важливо, що казка є полікодовим текстом, який передає інформацію через різні рівні – текст, малюнки, ілюстрації, аудіо чи відеозаписи.

Форми лінгвістичної казки

- Звучаща казка – розповідається усно.
- Графічна казка – записана у підручниках чи зошитах.

- Візуальна казка – містить малюнки та ілюстрації.
- Мультимедійна казка – використовує аудіо- або відеозаписи.

Казки також можуть бути підготовленими (наприклад, створеними вдома) чи частково підготовленими (з продовженням, вигаданим під час уроку).

Використання лінгвістичних казок на уроках у початкових класах

Казки застосовуються різними способами:

1. Як дидактичний матеріал.
2. Як допоміжний засіб для пояснення нового матеріалу чи відтворення вивченого.
3. Як творчий інструмент для учнів, які самостійно пишуть казки в межах певної теми.

Лінгвістичні казки не лише сприяють засвоєнню матеріалу, але й допомагають розвивати уяву, мовні навички й інтерес до навчання.

Для ефективного використання лінгвістичних казок у навчальному процесі необхідно враховувати вікові особливості молодших школярів, які навчаються в початкових класах. Цей період, за визначенням А. Петровського, є фазою індивідуалізації, коли учні шукають способи виразити свою унікальність. У цьому віці діти активно використовують уяву для створення нових образів та ідей, спираючись на власний досвід і знання.

Лінгвістичні казки можуть стати "мостом" між абстрактними правилами й учнями. Вони дозволяють зробити навчальний матеріал яскравим і зрозумілим. Поєднання теоретичних понять із казковими героями підвищує інтерес до навчання, формує позитивне ставлення до уроків української мови й активізує розвиток абстрактного мислення.

Таким чином, використання лінгвістичних казок дозволяє врахувати вікові особливості учнів, полегшити засвоєння складного матеріалу та сприяти розвитку їхньої уяви, мислення й мовленнєвих навичок.

Восновок. Використання лінгвістичних казок дозволяє врахувати вікові особливості учнів, полегшити засвоєння складного матеріалу та сприяти розвитку їхньої уяви, мислення й мовленнєвих навичок.

Також можна відмітити, що лінгвістичні казки, як один із видів текстів-мініатюр, виступають засобом у початкових класах, що поєднує пізнавальний та творчий компоненти, роблячи навчальний процес живим і захоплюючим.

Розуміння причин явищ, встановлення зв'язків між фактами та пояснення суті подій — це ключові характеристики текстів, які належать до жанру роздуму. Різноманітні прийоми популяризації допомагають зробити мову молодших школярів зрозумілою, насиченою та цікавою, проте систематичні вправи на її розвиток сприяють кращому запам'ятовуванню текстів і допомагають дітям ставати цікавими оповідачами. Сучасні учні початкових класів швидко втомлюються від одноманітної діяльності, тому важливо використовувати методи, що активізують їхній інтерес, зокрема лінгвістичні казки.

Список використаних джерел

1. Боднар О.С. Лінгвістична казка на уроках укр.мови.4-6 кл. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. 48 с.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
3. Джемула Г. Лінгвістична казка на уроці української мови. Заступник директора школи. 2019. №2. URL: <https://ezavuch.expertus.com.ua/706606>
4. Мордовцева Н. В. Дидактичний потенціал текстів лінгвістичної спрямованості на уроках української мови в початкових класах. URL: <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN22/13mnvvpk.pdf>

5. Нікітіна А.В. Українська лінгвометодика для магістрантів : навчально-методичний посібник. Старобільськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2015. 375 с.
6. У світі лінгвістичних казок (українська мова) / упор. І.М. Здрилюк. URL: <https://naurok.com.ua/zbirka-u-sviti-lingvistichnih-kazok-32000.html>
7. Юркова О. Ф. Казочка-до уроку підказочка (збірник лінгвістичних казок). URL: <https://super.urok-ua.com/kazochka-do-uroku-pidkazochka-zbirnik-lingvistichnih-kazok/>

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»

Кафедра слов'янського мовознавства

Науково-методичне видання

**Актуальні питання
слов'янського мовознавства**

Випуск XIX

*Здано до набору 31.11.2024. Підписано до друку 15.12.2024
Папір офісний. Гарнітура «Таймс». Ум. друк. арк. 4,94.
Обл.-вид. арк. 4,56. Тираж 300 прим.*

Актуальні питання слов'янського мовознавства / відп. ред. О.О. Ілясов. Вип. XIX. Одеса : Homeless Publishing, 2024. 169 с.

У збірнику вміщені статті з широкого кола лінгвістичних та методичних проблем славістики: з питань історії та теорії слов'янських мов, методики викладання дисциплін славістичного та лінгвістичного циклу.

Для викладачів вищих та середніх навчальних закладів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасного слов'янознавства.

ББК 81.41я43
УДК 808.1 (082)